Dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM
Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Moralnej
Wydział Teologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

RECENZJA
dysertacji doktorskiej ks. mgr. lic. Tomasza Bondzio
pt. *Wiara i życie. Teologiczno-egzystencjalna interpretacja doświadczenia religijnego w dziele Karola Wojtyły,*
napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Grzegorza Bartha, prof. KUL
w Instytucie Nauk Teologicznych
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Tomasza Bondzio pt. *Wiara i życie. Teologiczno-egzystencjalna interpretacja doświadczenia religijnego w dziele Karola Wojtyły* jest opracowaniem problematyki korelacji wiary religijnej z doświadczeniem ludzkim. Autor skupił się na doświadczeniu wiary Karola Wojtyły – papieża św. Jana Pawła II. Na podstawie źródeł, które stanowią wszystkiego rodzaju wypowiedzi Karola Wojtyły/Jana Pawła II, został naszkicowany proces aksjologicznej przemiany osoby ludzkiej, będący jej dojrzewaniem. Karol Wojtyła w swoim dziele wskazał na zależność dojrzewania osobowego od uznania wartości absolutnych, do których dostęp w warunkach historycznych ma miejsce w wierze religijnej. Doktorant przeanalizował pisma literackie, filozoficzne i teologiczne, uwzględniając kontekst doświadczeń życiowych Karola Wojtyły. Wykazał, że relacje rodzinne, koleżeńskie oraz kościelne, tworzą warunki historyczne, w których wybitna umysłowość Papieża Polaka dostrzegła pewną prawidłowość w dojrzewaniu człowieczeństwa każdej istoty ludzkiej. Tą prawidłowością jest mistyczna przemiana – od stanu „in fieri" do stanu spełnienia osobowego. Dotychczas badacze zajmowali się antropologiczno-personalistyczną kwestią „osoby i czynu" według Karola Wojtyły, rozwijając ją w opracowaniach należących do obszaru wyznaczonego problematyką personalizmu filozoficznego oraz dialogiki teologicznej. Znane są też refleksje filozoficzne i teologiczne nad zagadnieniem doświadczenia religijnego. Doktorant dał czytelnikom szkic

swoistego rodzaju ‘wojtyłologii’, wpisując ją w schemat pisteologiczny. Używam tu neologizmu ‘wojtyłologia’ – gdyż badania, które Doktorant przedstawił w dysertacji pretendują do wyodrębnienia takiego obszaru, który charakteryzuje *stricte* Wojtyłowe podejście badawcze do rzeczywistości otaczającej człowieka. Dotychczasowe osiągnięcia naukowe na temat dzieł Karola Wojtyły są lokowane w obszarach właściwych dla gatunku literackiego, w którym Geniusz z Wadowic zakodował swoje intuicje i doświadczenie Prawdy Absolutnej. Dysertacja ks. Bondzio ukazuje konstrukcję wspólnego mianownika dla nich wszystkich, będącego doświadczeniem wiary, polegającym na przezieraniu się Prawdy Absolutnej przez ludzki podmiot i w konsekwencji powodującym stopniowe przemienianie osoby ludzkiej w kierunku doskonałego człowieczeństwa, objawionego w Jezusie Chrystusie. Karol Wojtyła wyjawiał w różny sposób (poezja, dramat, pisma filozoficzne, dysertacje naukowe, wypowiedzi pasterskie i inne) swoje doświadczenie wiary, rozgrywające się w warunkach życia społeczeństwa, w którym przebywał. Charakterystyczne dla pism Karola Wojtyły jest to, że przedstawiają teorię: ‘Bóg objawia się w człowieku – Jezusie z Nazaretu, który jest Mesjaszem/Zbawcą/Chrystusem, a to objawienie czyni każdą istotę ludzką zdolną do doświadczenia Prawdy Absolutnej’. Doktorant tę teorię przedstawia w oparciu o kompetentnie dobrany stan badań, ale także idzie dalej, skupiając uwagę czytelnika na tym, że dla Wojtyły – pomimo tego, że jest intelektualistą – istotna jest nie tylko teoria, ale i doświadczenie. Doświadczenie jest tu dynamiką istnienia i życia osoby ludzkiej w istniejącej rzeczywistości, w jej wymiarze pionowym i poziomym zarazem (czyli w „dziejach” – według nomenklatury historiozbawczej proponowanej przez ks. prof. Cz.S. Bartnika). Mówiąc o dwóch wymiarach, chodzi tu o dwa wymiary aktywności podmiotowej osoby ludzkiej (podmiotu poznającego) – wymiar pionowy (osoba ludzka w relacji z Bogiem) i poziomy (osoba ludzka w odniesieniu do samej siebie, innych ludzi i otoczenia). Człowiek aktywny podmiotowo w obu wymiarach tworzy ‘swoją’ historię w nurcie historii zbawienia – dlatego ‘wojtyłologia’ wyłaniająca się z dysertacji ks. Bondzio uwzględnia zasadę poznania teologicznego według koncepcji teologii historiozbawczej *Vaticanum II*. ‘Wojtyłologia’ zastrzega, że oba wymiary mają być ze sobą skorelowane. Tłumacząc to na język bardziej powiązany z tytułem dysertacji, *wiara i życie, w teologiczno-egzystencjalnej interpretacji doświadczenia religijnego w pismach, osobie i życiu Karola Wojtyły* obrazuje chrześcijański etos teologa, którym staje się każdy człowiek, gdy zanurza się w misterium Chrystusa i

funkcjonuje w otaczającym świecie pozostając w Jego świetle – czyli w *Blasku Prawdy*, w *Blasku Chrystusa*.

Dysertacja składa się trzech rozdziałów, wstępu i zakończenia oraz bibliografii, wykazu skrótów i anglojęzycznego streszczenia.

W rozdziale pierwszym – pt. „U źródeł żyjącego doświadczenia" – są przedstawione obszary egzystencji, które łączą się z doświadczeniem wiary Karola Wojtyły (wydarzenia życiowe, działalność artystyczna i zanurzenie w wierze). Doświadczenie wiary Karola Wojtyły, od wczesnych lat życia, nosi znamiona mistyki. Jednak jest w nim coś oryginalnego, jest ono ukazane jako stan właściwy każdemu człowiekowi, który z własnej woli 'zanurza się' w Bogu. Klastyczna mistyka zakłada, że przeżycie mistyczne jest darem udzielanym przez Boga osobom wybranym. Do takich osób należy zaliczyć Karola Wojtyłę, ale jednocześnie – jak można wywnioskować z analiz przedstawionych w rozdziale pierwszym – ów mistycyzm Wojtyły ma wartość prorocką. Wizerunek Wojtyły doświadczającego spotkania z Bogiem pokazuje, że Bóg nie żałuje nikomu swojego daru wybraństwa do szczególnego obcowania z Nim. Ten dar jest udzielany każdemu, kto świadomie i całkowicie wybierze Boga, zawierzy się Mu, zanurzy się w Nim.

W drugim rozdziale – pt. „Wymiary doświadczenia i jego osobowa jedność" – omówione są wymiary doświadczenia wiary zunifikowane w osobie ludzkiej. Karol Wojtyła jako autor poezji i dramatów oraz filozof patrzący na ludzką rzeczywistość z perspektywy własnego doświadczenia Prawdy Absolutnej (z perspektywy *Blasku Prawdy*) dowodzi istnienia bezwzględnej zależności jakości osobowej kondycji człowieka od autonomicznych wyborów o charakterze aksjologicznym.

W rozdziale trzecim – pt. „Antropologiczne – teologiczne znaczenie faktyczności doświadczenia religijnego" – jest przedstawiona synteza teologiczna, podsumowująca analizę źródeł wojtyłowych z odniesieniem do przedmiotu pisteologicznego. Podmiot wiary – czyli osoba ludzka – jest ukazany integralnie, całościowo w relacji z Bogiem, który objawia się jako Wspólnota Osób. Takie ujęcie pozwala zrozumieć dialogiczny sens wiary religijnej. Bóg inicjuje relacje dialogiczne, aby w ten sposób zaangażować człowieka w kontynuację dzieła zbawienia i odkupienia. Według modelu 'wojtyłowego' wiara jest relacją dialogiczną człowieka z Bogiem: Bóg objawia się człowiekowi udzielając się mu, człowiek odpowiada z pozycji swojej kondycji osobowej i egzystencjalnej. Wiara osoby ludzkiej, dynamizująca podmiot osobowy w wymiarze pionowym i poziomym, powoduje wejście Boga w dzieje

stworzenia. Kościół jest fenomenem obejmującym to Boskie objawienie i ludzką odpowiedź. Teandryczna dynamika relacji wewnątrzeklezjalnych jest chrystyczna i oparta na etosie miłości.

Ocena strony merytorycznej

Dysertacja doktorska ks. Tomasza Bondzio klarownie przeprowadza czytelnika przez proces badawczy skupiony na różnych rodzajach pism jednego autora – Karola Wojtyły/Jana Pawła II. Ów proces badawczy stanowi analiza merytoryczna pod kątem treści pisteologicznych oraz obserwacja dynamiki wiary Karola Wojtyły, wyzierająca z jego pism. Autor doskonale porusza się na obu płaszczyznach badawczych, ukazując w ten sposób spójność między wiedzą religijną a doświadczeniem Karola Wojtyły/Jana Pawła II; spójność, jaka zachodzi w jego osobie i życiu. Doktorant nie sili się na 'mądrości' i nie próbuje odkrywać 'nowych lądów', ale korzystając ze znanych osiągnięć – nawet dość powszechnie, choć w różnych środowiskach intelektualnych – ukazuje korelację doświadczenia wynikającego z biegu dziejów z wiarą religijną, na którą człowiek decyduje się mocą swojej autonomii; oraz ukazuje spójność wiary z etosem wyrażonym w czynach osoby – w jej modlitwie (u Wojtyły było to 'zanurzanie się' w Bogu) i aktywności dającej Bogu możliwość objawienia się w dziejach przez osobę ludzką.

Synteza jest uporządkowaniem i połączeniem zdawałoby się różnych wątków. Doktorant kieruje uwagę teologów na istotny z punktu widzenia wychowania religijnego aspekt świadomego, czy wręcz systemowego korelowania doświadczenia wynikającego z biegu ludzkich dziejów z katechezą skupioną na formowaniu chrześcijańskiego etosu.

W związku z powyższym, uważam, że osiągnięcie naukowe, zawarte w dysertacji doktorskiej ks. mgr. lic. Tomasza Bondzio, jest oryginalne w dziedzinie nauk teologicznych, jako ukazujące 'Wojtyłowy' model korelacji dziejów ludzkich z podmiotowym momentem wiary. Doktorant wykazał, że osoba ludzka, będąc podmiotem aktywnie obecnym w dialogu z Bogiem, jawi się jako element tworzący historię i zdolny do jej formowania w strukturę eklezjalną, właściwą dla dopełnienia w ludzkich dziejach powszechnej Boskiej woli zbawczej.

Ocena strony formalnej

Dysertacja doktorska ks. Tomasza Bondzio spełnia wszystkie wymogi formalne stawiane opracowaniom naukowych z dziedziny nauk teologicznych. Wstęp i zakończenie są komplementarne względem siebie. Zawierają wymagane informacje dotyczące celu, źródeł, metody badawczej, stanu badań oraz uzasadnienie porządku zagadnień w syntezie. Rozdziały wyczerpują temat, ich treść jest adekwatna do tytułu i wyczerpuje zagadnienia tezy głównej. Bibliografia jest podzielona na wiele części, w kilku poziomach. Należy się zastanowić, czy potrzebny jest aż tak zróżnicowany i skomplikowany podział. Część I obejmuje źródła. Jest tu wymienione na pierwszym miejscu Pismo Święte oraz pozostałe źródła podzielone na części: A – obejmuje dokumenty nauczania papieskiego Jana Pawła II (5 punktów, podział według rodzaju wypowiedzi papieskiej; są to wypowiedzi papieskie mające wartość źródeł właściwych dla opracowania tematu), B – Dokumenty Kościoła (nie wiadomo dlaczego dokumenty nauczania papieskiego Jana Pawła II nie są w tej grupie), C – Utwory artystyczne Karola Wojtyły (należą do źródeł właściwych dla opracowania tematu), D – Piśmiennictwo filozoficzne Karola Wojtyły (także źródła właściwe dla tematu głównego), E – Piśmiennictwo teologiczne, publikacje w formie wywiadu (grupa wypowiedzi Karola Wojtyły/Jana Pawła II – wartość źródłowa). Części II – nie udało mi się jej znaleźć. Część III to Literatura przedmiotu. Część IV – Literatura uzupełniająca. Część V – Słowniki i encyklopedie. Część VI – Netografia. Nie ma wyjaśnienia według jakiego klucza jest dokonany podział na „Literaturę przedmiotu" i „Literaturę uzupełniającą". Nie wiadomo też dlaczego „Słowniki i encyklopedie" oraz „Netografia" zostały ujęte w oddzielnych częściach, gdy pozostałe części są wyodrębnione ze względów merytorycznych a nie formy publikacji – czy hasła encyklopedyczne i słownikowe oraz w publikacje internetowe nie mają wartości merytorycznej, właściwej dla np. „literatury uzupełniającej"? Zapisy bibliograficzne są poprawne. Język i słownictwo poprawne.

Zdarzają się potknięcia techniczne/literowe, zauważyłam następujące:

- s. 8 – jest „dziedzina teologii dogmatycznej"; według klasyfikacji nauk w Polsce oraz według Konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium", teologia dogmatyczna nie jest dziedziną; dziedziną jest „teologia" (nauki teologiczne); według klasyfikacji świeckiej, teologia dogmatyczna nie występuje ani wśród dziedzin ani wśród dyscyplin; według dokumentu watykańskiego, jest dyscypliną teologiczną

- s. 11, 110 – jest „odnośnie podejmowanej”, powinno być „odnośnie do podejmowanej”
- s. 18, 33, 42, 48, 72 – jest „oscyluje wokół”, powinno być „oscyluje między”
- s. 23 – jest „poświecenia”, powinno być „poświęcenia”
- s. 23 – jest „ofiary swojego życia”, powinno być „ofiary ze swojego życia”
- s. 23 – jest „między synem i ojcem”, powinien być spójnik „a” zamiast „i”
- s. 25, przypis 21 – jest „jako Tą, która”, powinno być „…Tę…”
- s. 26 – jest „Jednocześnie zmuszają Karola do pracy w kamieniołomie (…) jako robotnika fizycznego”, obecne brzmienie wskazuje na sens: *Karol, który jest robotnikiem fizycznym został zmuszony do pracy w kamieniołomie,* ale wiadomo, że chodzi o to, że *Karol został zmuszony do pracy w charakterze robotnika fizycznego*, a więc zdanie powinno brzmieć „Jednocześnie zmuszają Karola do pracy w kamieniołomie (…) jako robotnik fizyczny” lub jak w drugiej propozycji.
- s. 28 – dwa cytaty rożnych autorów są zbite w jednym bloku (dot. tekstu z przypisami 34 i 35)
- s. 33 – jest „Toniką, która nadaje…”, powinno być „Tonika…”
- s. 87 – jest „Utrzymuję” zamiast „Utrzymuje”
- s. 116 – cudzysłów zamykający jest za a nie przed cyfrą przypisów 163 i 164; podobnie jest na s. 149, przypis 279
- s. 117 – jest „jaki i”, powinno być „jak i”
- s. 226 – jest „dysponuje człowieka niewiele”, powinno być „…człowiek…”
- s. 227 – jest „egzystencjalną relacją między”, powinno być „…relację…”

Pytania do dyskusji

Biorąc pod uwagę kompetencje teologiczne Doktoranta i wysoką jakość merytoryczną jego dysertacji doktorskiej, pragnę podjąć dyskusję na temat doświadczenia wiary teologa zawodowego w odniesieniu do ogólnych tendencji w nauce, zwłaszcza skłaniających do tzw. innowacyjności. Stąd pytania:

1. Na czym polega korelacja cnoty wiary z cnotą miłości oraz cnotą nadziei w kontekście modelu „wiary i życia” Karola Wojtyły?
2. Na czym polegają „badania” teologiczne? Czym różni się element „naukowości” w teologii od „naukowości” w badaniach właściwych dla nauk przyrodniczych?
3. Proszę o propozycję wyjaśnienia terminu „teologia dla innowacyjności”.

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Tomasza Bondzio, przygotowana pod opieką naukową ks. dr. hab. Grzegorza Bartha, prof. KUL, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w zakresie badań teologiczno-dogmatycznych, ze względu na kwestię pisteologiczno-egzystencjalną. Doktorant wykazał się wysokim poziomem wiedzy w dyscyplinie nauk teologicznych, w przedmiocie dotyczącym personalistycznej wizji człowieka, a także umiejętnością prowadzenia pracy naukowej nad źródłami teologicznymi oraz filozoficznymi i literackimi w kontekście badań teologicznych. W związku z powyższym, rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Tomasza Bondzio, pt. *Wiara i życie. Teologiczno-egzystencjalna interpretacja doświadczenia religijnego w dziele Karola Wojtyły* spełnia wymogi określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2016 r. poz. 882 i 1311) art. 13 ust. 1. Uznając ją za bardzo dobrą w aspekcie merytorycznym i formalnym, wnoszę do Rady Instytutu Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o jej wyróżnienie oraz o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM

Olsztyn, 5 III 2020 r.